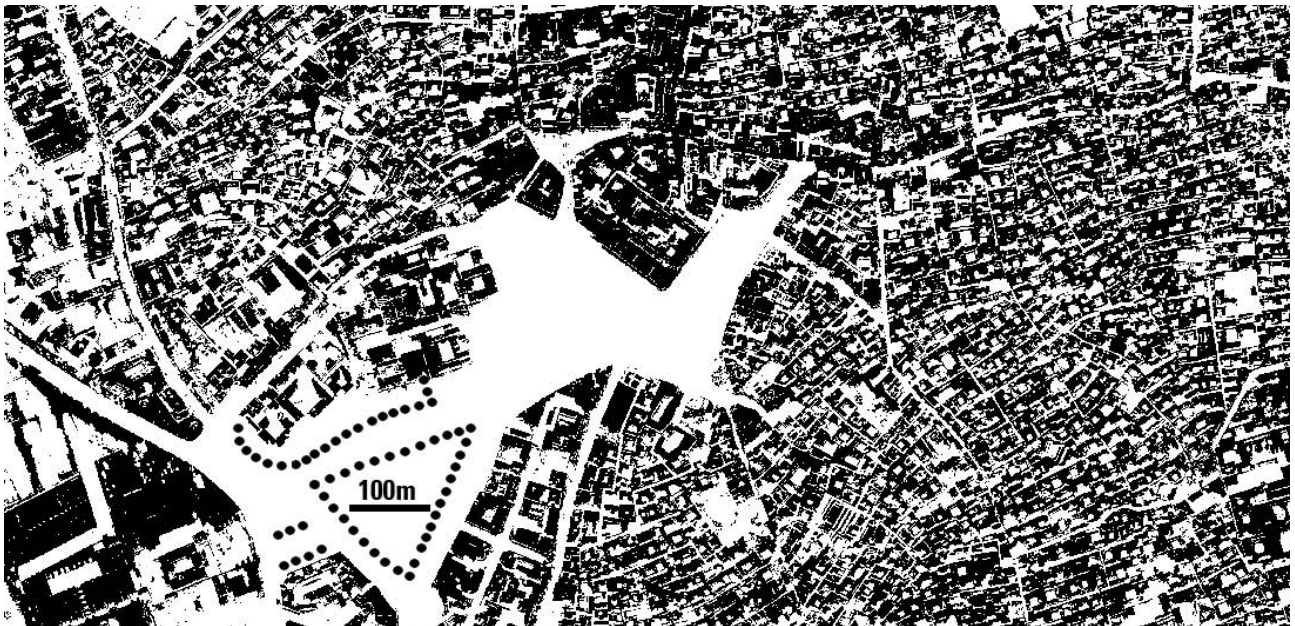

Wij ontwerpen openbare ruimten, maar zij gebruiken hen

Vrij na de uitspraak van Marokko Instituut oprichter en directeur Paolo de Mas “Wij hebben de klok, maar zij hebben de tijd” over de cultuurverschillen tussen Marokko en Nederland is de notie van openbare ruimte in Marokko ook zowel verschillend als vergelijkbaar met Nederland. Het gebruik is echter volstrekt anders. Waarom wij in Marokko (maar ook op een Toscaans pleintje) niet van hangjongeren spreken als jonge lui een drankje nuttigen.

Midden in de oude stad van Marrakesh, de Medina, bevindt zich een centraal plein, genoemd Djemaa el-Fna. Dit plein wordt een must-see in elke reisgids genoemd en was een indrukwekkende belevenis op de eerste reisdag voor de deelnemers van de Podium excursie. Grote groepen mensen komen bijeen op het plein, maar behalve er naar toe gelopen wordt er ook gerend, gefietst en gebromd. De attracties op het plein zijn verhalenvertellers, waarzeggers en andere kermisachtige voorstellinkjes waaromheen grote plukken toeschouwers en luisteraars zijn opgesteld. Het plein maakt een ongeorganiseerde indruk die een avontuurlijke en inspirerende drukte oplevert en een geweldige avond uit, ook al heb je helemaal geen geld te besteden. In 2001 werd Het Djemaa el-Fna plein toegevoegd aan de Lijst van Meesterwerken van het Orale en Immateriële Erfgoed van de Mensheid van UNESCO. Tot 1912 werden op het plein criminelen geëxecuteerd, vandaar dat Djemaa el-Fna ook ‘Assembly of the Dead’ betekent¹.

Het Djemaa el-Fna plein in de Medina van Marrakesh © lehner gunther, www.legu.nl

¹ <http://visitmarrakech.net/2010/01/18/djemaa-el-fna-the-main-square-in-marrakech/>. Djemaa also means mosque in Arabic, it could also mean Place of the Vanished Mosque, in reference to a destroyed Almoravid mosque (http://en.wikipedia.org/wiki/Djemaa_el_Fna)

Ruimtelijk gezien is het plein een vrij grote, onregelmatige vlakte met laagbouw erom van een tot soms drie lagen hoog. Deze winkels, cafeetjes en restaurants vormen veel te lage pleinmuren in klassieke stedenbouwkundige zin rondom de stedelijke vrijruimte. De architectuur op het plein zelf is gereduceerd op enkele fruitstalletjes en kraampjes waar gekookte slakken in soepkoppen verkocht worden. Er zijn geen straatmeubels, geen digitale informatieborden, geen videoschermen. Het plein bestaat in wezen uit een, enkele jaren geleden goed bestraat, oppervlak met erop talloze mensen die met elkaar praten of staan te kijken. Alles draait om de menselijke schaal,

Djemaa el-Fna overdag © Mohd Asroll Ahmad Rosly

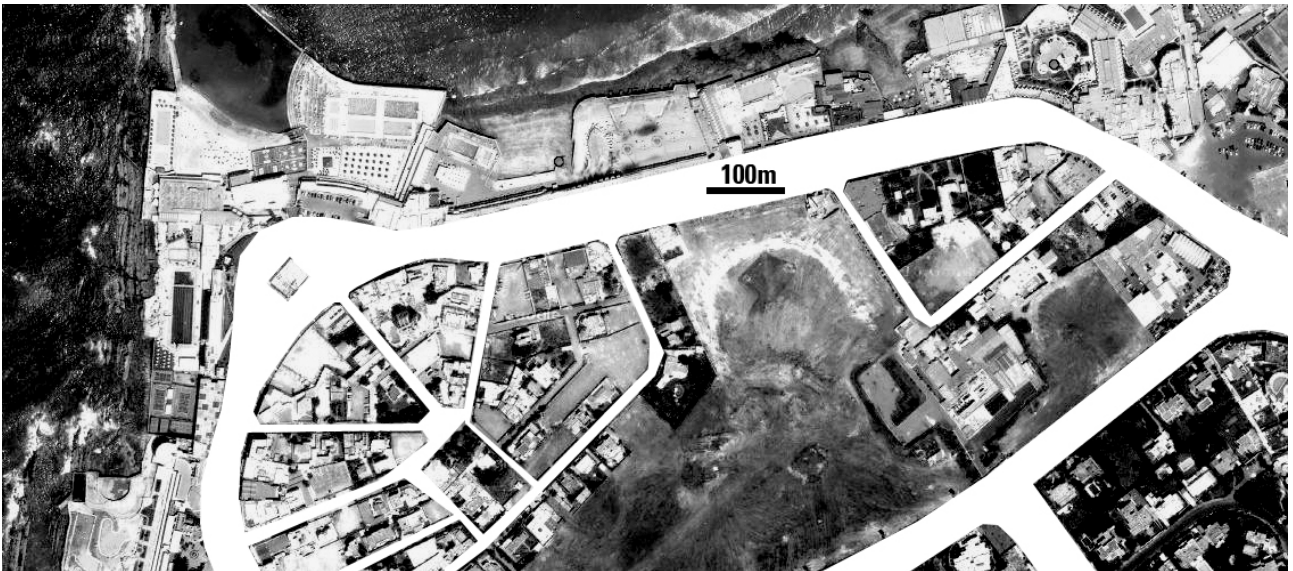

Djemaa el-Fna 's nachts © Meme Huffer

de kracht van de menselijke performer. Stedelijk leven zoals iedere ontwerper het beoogt Tijdens de studiereis viel ons op dat bijna alle openbare ruimten in de steden druk worden bezocht. De pleinen, straten en markten zijn vol van mensen. Ook als is er geen ingreep van een ontwerper aan de openbare ruimte af te lezen, en zien de ruimten ook soms weinig verzorgd uit. Men koopt wat, loopt rond, eet wat, zit op muurtjes, leunt aan wandjes. Een tweede openbare ruimte die nog vers in het geheugen zit is de Corniche boulevard aan de Atlantische oceaan van Casablanca, de tweede stad die de studiereis aandeed. 's Avonds laat gingen wij naar de boulevard aan zee. Het was veel te koud, het zomerse zwemseizoen was erg ver weg, al konden wij diverse buitenzwembaden in de strook tussen de boulevard en de ruige nachtelijke zee in het duister ontwaren. Op straat zelf was het een drukte van belang; honderden, waarschijnlijk duizenden mensen. Jongeren, ouderen, stellen, groepjes. Getrouwde en te trouwende, jongens, meisjes. De immense drukte op straat – de paraderende BMWtjes stonden sec gezien gewoon in de file – werd duidelijk overtroffen door de over het algemeen alcoholvrije volkenwandeling op de stoepanden van de boulevard met ergens in het donker, daar beneden de zee. Het ging niet om het uitzicht op de nachtelijke zee, al deed de ligging van boulevard dat vermoeden. Ook de tentjes langs de straat waren zonder grote betekenis, er was bijvoorbeeld nauwelijks een rij bij de ijsboer waar ons gezelschap aanhield voor een versnapering.

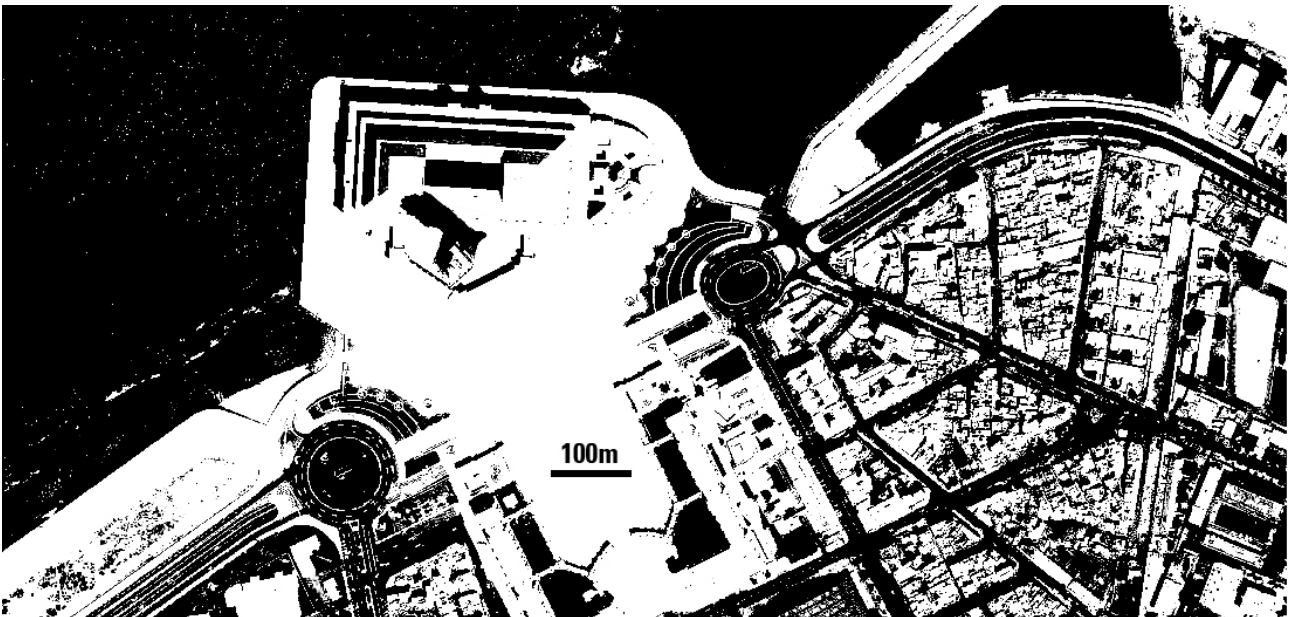
Het ging om het zien, gezien worden, het er zijn en erbij zijn. In overeenstemming met het plein in Marrakech was de sfeer niet ontspannen, om even te hangen en te kijken. De stemming was opgeladen met beweging, geluid, getoeter, gepraat, gelach enzovoorts. Het was bijna surrealistisch, 'over-charged' druk en een belevenis van en voor duizenden mensen.

Wat de architectuur of de stedenbouw betreft deed de duidelijk zichtbare recente opknapbeurt van de boulevard met mooie lantaarns en een nieuwe bestrating totaal niet toe aan wat in deze openbare ruimten gebeurt.

Boulevard la Corniche Casablanca © lehner gunther, www.legu.nl

Een derde openbare ruimte die opviel tijdens de studiereis was het grote plein bij de Koning Hassan II moskee aan de kust voor Casablanca. Een immens grote met stenen verzegelde vlakte creëert de nodige afstand en indruk voor de grote nieuwe moskee aan het water. Na de moskee in Mekka is de Koning Hassan II moskee ontworpen door Franse architect Michel Pinseau de grootste ter wereld. De moskee kent een immens voorplein, dat tevens de plaatselijk verdiepte Boulevard Sidi Mohammed Ben Abdellah overbrugt om de moskee ongehinderd

Situatie Koning Hassan II moskee © lehner gunther, www.legu.nl

te voet te kunnen benaderen. Het gebouw zelf kan tot 20.000 gelovigen herbergen, en het plein ervoor 80.000. Ook tijdens ons bezoek werd de openbare ruimte op het voorplein van de moskee goed gebruikt door vrouwen, mannen, gezinnen. Sommigen leunen, de meesten staan met elkaar te praten of lopen rond. Mannen houden handjes. Op de trappen die naar het moskeegebouw naar beneden gaan zitten honderden mensen. Zij wachten of zijn met elkaar in gesprek zijn. Over het plein hollen voetballende jongens. Al is hier duidelijk sprake van een ontworpen ruimte, zo vinden hier toch zonder enig straatmeubilair zo ongeveer alle vormen van sociale interactie die wij in Nederland in een openbare ruimte of op een plein proberen te faciliteren door te ontwerpen.

Voorplein Koning Hassan II moskee © M. Lehner

Voorplein Koning Hassan II moskee © M. Lehner

Mensen noemen op de vraag naar ontworpen pleinen in Nederland bijvoorbeeld het Schouwburgplein in Rotterdam (West 8) en zeker recentelijk het Mercatorplein in Amsterdam met het spottend 'kabouter ploep paviljoen' genoemde gebouw erop (Search, Bjarne Mastenbroek). Beiden zijn pleinen die van bevolgen en internationaal gerenommeerde architecten, ontworpen openbare ruimten die veel gepubliceerd zijn en conform de wensen van de architecten zijn uitgevoerd. Maar faciliteren de pleinontwerpen het beoogde stedelijke leven en de interactie van het publiek? Is het de architectonische vormgeving die de sociale interactie probeert te stimuleren te sterk, zodat de gebruikers afhaken? Is het een teveel aan architectuur?

Terugdenkend aan mijn reis naar Siena eerder dit jaar weet ik het antwoord ook niet. Liggend op de Piazza del Campo en kijkend naar de nachtelijke sterrenhemel heb ik in ieder geval het straatmeubilair niet gemist. Mensen liggen gewoon op de gebrande stenen op straat, sommige eten ijs, anderen praten, hier en daar zoenen stellen elkaar hevig. Als architect heb ik niet zo eenvoudig een verklaring voor wat de verschillen teweeg brengt tussen de pleinen die ik heb genoemd, tussen de openbare ruimten in Marokko en bijvoorbeeld in Nederland. Wel is het duidelijk, dat er verschillen zijn. Verschillen die iedereen opvallen.

Epiloog

Wel houd ik er een these op na, een vermoeden dat van oorsprong eigenlijk oer-Hollands is. "Doe maar gewoon!" zeggen mensen in Nederland tegen elkaar, om aan te geven dat extravagantie of verbijzondering niet op zijn plaats is. Als je echter de klemtoon verandert, verandert ook de betekenis van de uitspraak. In plaats van doe gewóón, wordt het dan 'Dóe gewoon!', gewoon doen dus. Die gedachte kwam in me op, toen de studiereizigers de foyer van het grote nieuwe Koninklijke Operagebouw in Marrakesh bezochten. Sec gezien is de opera een bouwplaats, een gebouw dat niet af is en waarschijnlijk nooit zal afgebouwd worden. Vanwege de kosten of de vrees voor een mogelijke slechte akoestiek in de betonnen toeschouwerruimte. De foyer van het sinds jaren onvoltooide gebouw is echter een van de meest geliefde ruimten voor recepties, presentaties en andere evenementen.

Het gebouw is niet gereed, maar wordt wel al volop gebruikt. De voltooiing zelf wordt bijzaak en raakt op de achtergrond. De steigers zijn al lang weggehaald. Het hele gebouw had daardoor was daardoor volstrekt ontspannen. Mooi, en gewoon niet af. Zal het ook mogelijk zijn om in Nederland iets meer ontspannen om te gaan met openbare ruimte? Geen vandalismebestendige verlichtingspalen (wij zagen gewoon fragiele houten lantaarnpalen op een recent opgeknapt pleintje in Marrakech), geen onderverdelingen op bankjes opdat er geen zwervers op zouden gaan slapen. Misschien zelfs wel helemaal geen straatmeubilair? Als ik terugkom bij het nachtelijke plein in Marrakech, dan zijn er eigenlijk helemaal geen ingrediënten op het gebied van architectuur die het plein tot een plein maken, zeker geen ingrediënten die het tot een succesvol plein maken, of het in een architectuurpublicatie verzeild laten raken. Wel is het plein een van de toppers van de stad, die je ook moet zien als je alleen 24 uur in de stad bent.

Dus niet "Doe gewoon!" maar "Gewoon doen!"
